

## Tanító a ködből

*Mi sem természetesebb annál, hogy a magyarországi művelődéstörténet homlokterében tevékenykedő kutatók a kezüket nyújtják az elődök múltba vesző alakja felé. Ha elég kitartóan és messzire nyújtózkodnak, egy érintésnyi időre át is élhetik a vágyott szellemi nagyság életének, tevékenységeinek egy töredékét. Megihlető pillanatot. Azonban végigjárni valaki útját, más minőség: a kutató a követett életmű darabjaiból a sajátját is építi, átmentve a szellemet a jelenkor diskurzusába. Ezt az utat járja Verók Attila, aki közel 15 éves kutatómunka után vállalkozott arra, hogy az erdélyi szász polihisztor, Martin Schmeizel életével és munkásságával kapcsolatos eredményeit összegezze, és monográfia formájában tárja a hazai tudományos közösség elé.*

**B**evetítő soraim emelkedettsége nem pusztán stílári eszköz. Amennyiben a hosszú évek kutatómunkáját ihlető pillanatok sorozatának tekintjük, mindnyájan közelebb kerülhetünk ahhoz az attitűdhöz, amely elengedhetetlen, hogy a kutató a nyilvánvaló nehézségek ellenére is a teljességre törekedjen. Mivel Martin Schmeizel esetében a teljesség kivételesen gazdag életutat és tudásuniverzumot jelent (közel egy tucat tudományterületen alkotott maradandót), a kutató szíve könnyen csábulhatna elfogult kijelentésekre, dagályos eszmefuttatásokra vagy túlterjeszkedő szerkesztésmódra. De mi áldozható fel a mérték oltárán?

A kérdést a monográfia szempontjából központinak kell tekintenünk, érthető, ha maga a szerző is hosszasan időzik a részben kényszerű, részben szükségszerű tartalmi és terjedelmi megkötések felett. Munkájának *Előszó helyett* című fejezetében (7–17. o.) a dilemma minden aspektusával szembesülhetünk. A kutatás előzményeinek és állomásainak bemutatása kifejezetten személyes hangvételű, ami első pillantásra szokatlannak tűnhet, de a Schmeizel-kutatás korábbi, szomorúan rövid történetének áttekintése után más megvilágításba kerül. Amennyiben kifejezett cél a 18. századi polihisztor pályájának és munkásságának bemutatása, illetve elhelyezése a művelődés- és tudománytörténet térképén, elmondhatjuk: a szerkesz-

tés oldaláról megfelelő kompromisszum született, a szöveg kielégítő mélységben tárja fel a téma elemeit (esetleges fenntartásaimat az érintett fejezetek tárgyalásánál közlöm). Ennek fényében a szerző jövőbeni kritikusaiknak szánt megjegyzései talán elhagyhatók lettek volna.

A különleges életutat bemutató fejezetben (18–29. o.) felmenőinek „a történelem ködébe” vesző származásától egészen Schmeizel hirtelen bekövetkező haláláig követhetjük nyomon személyiségének változását, előmenetelét és tudományos érdeklődésének tágulását. A szerző könyvének biográfiai részében egyértelműen a szabad szellemű, korának néha mesterkéltné miliójét maga mögött hagyó, emberközeli tanító profilját rajzolja meg; bemutatva azt a páratlan szellemi erőteret, amelynek ösztönző hatása az Erdélyből indult tudóst egészen a – ma így mondanánk egyetemi berkekben – rektorhelyettesi hivatalig vezette Halléban. A jénai és a hallei egyetemek lüktető tudományos élete, valamint a mesterek (különösen Burkhard Gotthelf Struve) útmutatásai egyaránt magyarázhatják azt a tényt, hogy – bár írott örökségének markáns része kötődik szülőföldjéhez – Schmeizel soha nem tért vissza Erdélybe.

A távolmaradás okait fürkészve azért is kell alaposabban körüljárnunk a marasztaló intellektuális közeg szerepét, mert Verók Attila a polihisztor tudományos és

pedagógiai tevékenységének bemutatását (30–74. o.) egy újszerű, ugyanakkor meglehetősen vitatható fogalom bevezetésével kezdi: ebben az összefüggésben a távollét nem más, mint „kulturális emigráció”. Újszerű, mert a 18. század összetett művelődéstörténeti valóságát vizsgálva hasonló megközelítéssel ritkán találkozunk. Vitatható, mert ugyanezt a jelenséget a néhány oldallal korábban ismertetett utazások traumatikus élményei (kalóztámadások, hosszú és kimerítő kiterő a pestisjárvány miatt), valamint az erdélyi evangélikus egyház sanyarú sorsa is magyarázzák. Bár a szerző ebben a kérdésben tanulmányaihoz irányítja az olvasót, mindenképpen hasznosabb lett volna a kapcsolódó érvrendszer elemeit a törzsszövegben vagy a lábjegyzetekben összegyűjteni. Ugyanitt a nagy mennyiségű, átemelt latin és német idézet megbontja a szöveg folyamatosságát. A magam részéről nem osztom a szerző félelmét a fordítás esetleges torzító hatásait illetően; a szakszerű, magyar nyelvű közlés jobban követné a mono-

gráfia szerkesztési elveit egy olyan fejezet esetében is, ahol a cél igen ambiciózus: átnyújtani az olvasónak Martin Schmeizel munkásságának esszenciáját. A feladat összetettsége ellenére az elemzés pontos és mértéktartó, egyben a kiadvány legalaposabban kidolgozott szakasza.

*A szerteágazó életmű keretét, „karácsonyfaalapját” jelentő történettudomány területeiről (magyar és egyetemes történelem, egyház-, jog-, helytörténet, tudomány- és irodalomtörténet) minden releváns összefüggést kibontva, a kutatási eredményeknek mintegy megágyazva kapunk részletes ismertetést. Ennek a munkának pedig hatalmas űrt kell betöltenie, ugyanis a magyar szakirodalom szűkszavúan, főként a historia litteraria művelőjeként hivatkozik Schmeizelre; közelebbről biográfiaiíróként, illetve más százsz származású tudósok (pl. Gottfried Schwarz, Rotarides Mihály, Georg Jeremias Haner) pályájának elindítójaként, tanáraként. Feltétlenül szükség van tehát egy pontosabb Schmeizelképre, amihez Verók Attila kiforrott szempontrendszert kínál.*

A szerteágazó életmű keretét, „karácsonyfaalapját” jelentő történettudomány területeiről (magyar és egyetemes történelem, egyház-, jog-, helytörténet, tudomány- és irodalomtörténet) minden releváns összefüggést kibontva, a kutatási eredményeknek mintegy megágyazva kapunk részletes ismertetést. Ennek a mun-

kának pedig hatalmas űrt kell betöltenie, ugyanis a magyar szakirodalom szűkszavúan, főként a *historia litteraria* művelőjeként hivatkozik Schmeizelre; közelebbről biográfiaiíróként, illetve más százsz származású tudósok (pl. Gottfried Schwarz, Rotarides Mihály, Georg Jeremias Haner) pályájának elindítójaként, tanáraként. Feltétlenül szükség van tehát egy pontosabb Schmeizelképre, amihez Verók Attila kiforrott szempontrendszert kínál. Egyben elhelyezi a kitüntetett tudóst a geográfia, a kartográfia, a heraldika, a statisztika, a sajtóügy és a nyelvészet kora újkori palettáján.

A polihisztor könyvtárosi és pedagógusi tevékenysége egyértelműen előkészíti munkásságának a magyar művelődés-

történet szempontjából talán legfontosabb eredményét, a hungarica- és transylvanica-könyvtár létrehozásának ügyét. Ugyan a szerző csak idézőjelek között említi Schmeizelt „hungarológus”-ként, tudományos pályájának egészét értékelve van létjogosultsága öt a 20. századi diszciplína

korai előfutárának tekinteni. Tudóskönyvtárát a korszak hasonló európai és magyarországi gyűjteményeinek sorába illesztve (75–93. o.), jelentős könyvállomány rajzolódik ki, melynek pótolhatatlan értéke a kutató által mindeddig feltárt, 535 tételes tartalmi hungaricagyűjtemény. A Magyarország és Erdély Mohács utáni történetével kapcsolatos könyvanyag ilyen programszerű gyűjtése a 18. század első felében könyvtártörténeti kuriózum, ám rekonstrukciója elé akadályt gördít a könyvek korlátozott hozzáférhetősége a romániai gyűjteményekben. Ironikus, hogy bár Schmeizel nem tért vissza Erdélybe, magyar vonatkozású könyvei után ma mégis főként a Brukenthal Könyvtár raktáraiban kell(ene) tovább kutatni...

A „leltár” ugyanis még korántsem tekinthető késznek, a monográfia a Schmeizel-kutatás eddigi eredményeinek tudományos igényű, hiánypótló és bőséges forrásközlést tartalmazó (133–324. o.),

átfogó szakirodalmi apparátussal meg támogatott szintézise, aminek gyakran merésznek tűnő, mégis megalapozott felvetéseit szakmai vitában lehet árnyalni. Hogy ez a diskurzus egyáltalán lehetséges, elsősorban Verók Attilának köszönhető. A könyv sorait olvasva optimizmusra ad okot, hogy a szerző újabb kötetek megjelentetését tervezi a témában, ugyanakkor a vitathatatlanul igényes tartalom tükrében jelen kötet is megérdemelne egy szerzői és szerkesztői oldalról letisztultabb kiadást.

---

Verók Attila (2015): *Martin Schmeizel (1679–1747)*. Líceum Kiadó, Eger. 349 o.

**Mizera Tamás**

Eszterházy Károly Egyetem,  
Neveléstudományi Doktori Iskola